VASILE BAHNARU

Institutul de Filologie
(Chişinău)

RELAȚIILE DINTRE CUVINTE ÎN FUNCȚIE DE FORMA ŞI CONȚINUTUL LOR
(cu referire specială la paronimie)

Regretatul academician Silviu Berejan, analizând relațiile existente între unitățile lexicale, a identificat relațiile paradigmatice care se stabilesc, mai întâi, în planul expresiei şi se manifestă în relații de omolexie, paralexie şi eterolexie, în al doilea rând, în planul conținutului, unde se manifestă în relații semantice concrete de omosemie, parasemie şi eterosemie [1, p. 96-98]. În urma examinării fenomenelor lexico-semantice, noi am identificat existența unor relații speciale care se manifestă atât în planul expresiei, cât şi al conținutului simultan, de această dată fiind vorba de derivarea lexicală şi semantică şi de paronimie. Întrucât derivarea lexicală şi cea semantică vor fi examinate cu altă ocazie, în continuare nu vom stărui asupra esenței şi specificului relațiilor de acest fel. În mod tradițional, fenomenul lexico-semantic care apare ca urmare a relațiilor simultane dintre planul expresiei şi cel al conținutului este numit paronimie, iar unitățile concrete de manifestare în limbă a acestui fenomen se numesc paronime. În cele ce urmează vom examina acest fenomen lexico-semantic numit în mod impropriu paronimie.

Paronimia (<gr. *para* „lângă; aproape” + *onyma* „nume”) include cuvinte „care se deosebesc semantic, dar sunt foarte apropiate prin fonetismul lor” [2, p. 102]. Astfel, în mod tradițional, paronimia este definită ca relație existentă pe linia expresiei între două sau mai multe unități lexicale care dispun de o formă asemănătoare, dar sunt „absolut diferite ca sens şi care sunt întrebuințate uneori greşit unele în locul altora din cauza necunoaşterii sensului lor” [3, p. 174] sau „paronimele sunt cuvinte apropiate unul de altul prin forma lor exterioară” [4, p. 27]. Unii specialişti au căutat să facă o diferențiere strictă între paralexie şi paronimie, considerând că paralexia ar fi o relație între două sau mai multe cuvinte care dispun de segmente fonetice comune purtătoare de sens, în timp ce paronimia ar fi o relație dintre cuvinte „asemănătoare ca formă însă absolut diferite ca sens” [5, p. 174]. Suntem de părerea că această distincție nu dispune de probe ştiințifice plauzibile. Acad. S. Berejan, în cadrul relațiilor din planul expresiei, pe lângă omolexie şi eterolexie, a constatat şi prezența *paralexiei*, paronimia fiind un caz particular de paralexie, fără a face alte distincții între aceste relații, inclusiv semantice. De altfel, cei mai mulți specialişti reduc paronimia la existența unor simple apropieri fonetice între cuvinte. În acest sens, M. Grevisse afirmă că „paronimele sunt cuvinte apropiate unul de altul prin forma lor exterioară” [6, p. 27].

O opinie separată în problema explicării paronimiei a lansat I. Melniciuc. Astfel, autorul dat constată că „dificultățile folosirii corecte a paronimelor constau nu numai în apropierea componenței sonore a cuvintelor-perechi (*peliniță – periniță, principal – principial*), dar şi în faptul că unele paronime au radical comun, deci şi o anumită apropiere semantică (*a călca – a încălca, interesant – interesat, anual – anuar*)” [7, p. 25]. Se pare că I. Melniciuc

BDD-A25975 © 2008 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:01 UTC)

este primul, cel puţin în spaţiul românesc, care a constatat în cazul paronimiei prezenţa unei apropieri nu numai formale, ci şi semantice. Această idee se pare că multă vreme nu a fost acceptată sau, mai curând, a fost desconsiderată. Cu toate acestea, ideea în cauză o reîntâlnim într-o lucrare relativ recentă. Astfel, vorbind despre originalitatea interpretării paronimiei în dicţionarul lui S. Constantinescu *Dificultăţi semantice. Paronime şi grupuri lexicale cu aspect paronimic*, autorul „Cuvântului-înainte", subintitulat ingenios „Invitaţie la dezbatere", S. Şerban, susţine: „pornind de la constatarea că paronimele sunt, datorită corpului lor sonor, pseudoomonime, iar din punctul de vedere al sensului – pseudosinonime, autorul scoate în evidenţă, pe baza relaţiei omonimie/sinonimie şi paronimie, valoarea binară a paronimelor: a) lexicoformală – care le apropie de omonime; b) lexicosemantică – care le apropie de sinonime" [8, p. 5]. Astfel, se constată că ceea ce merită să reţinem este faptul că paronimele „interferează cele trei categorii lexicale amintite mai sus (sinonime, omonime şi antonime)" [9, p. 7] şi, ca urmare, se ajunge la concluzia că „paronimele sunt grupuri/cupluri de cuvinte care contractează *non-identitatea formală* şi *non-identitatea semantică*, situându-se, astfel, între sinonime şi omonime – uneori şi antonime – şi individualizându-se cu suficientă precizie" [9, p. 7-8]. Concluzia respectivă se bazează pe faptul că paronimele pot fi considerate *pseudoomonime*, datorită asemănării corpului sonor, şi *pseudosinonime*, datorită sensului aparent identic. Mai mult decât atât, paronimele se situează, în general, între cele două categorii lexicale, fiind *pseudoomonime, prin formă*, şi *pseudosinonime, prin conţinut*, „organizându-se după principiul *non-identităţii* formale şi semantice" [9, p. 8]. Din aceste considerente, paronimia are o valoare binară: a) valoarea *lexicoformală*, care le apropie de omonime – paronimele diferenţiate prin cel mult două foneme – şi b) valoarea *lexicosemantică*, care le apropie de sinonime – paronimele diferenţiate prin mai mult de două foneme [9, p. 8]. În opinia lui S. Constantinescu, „această valoare binară reprezintă, aşadar, *valoarea nominală*, echivalentă învelişului sonor, deci aspectului pseudoomonimic al paronimilor, şi *valoarea intrinsecă*, echivalentă conţinutului semantic, corespunzător deci aspectului pseudosinonimic [9, p. 8]. De asemenea, se constată prezenţa, între aceste două valori, a unei relaţii de *simultaneitate*, fapt care generează confuzii grave în exprimare, confuzii rezultate din substituirea unui termen prin altul considerat identic atât sub aspectul formal, cât şi sub aspectul semantic. Tocmai forma şi conţinutul aparent identice ale paronimelor constituie cauza principală a comiterii unor confuzii, constând în substituirea unui termen prin altul. De altfel, vorbitorii puţin instruiţi au convingerea că substituirea unui termen cu altul nu afectează logica enunţului. „Acest fenomen al *atracţiei paronimice* (*s. n. – V. B.*) se explică prin faptul că *forma, aparent identică*, *trimite*, *implicit*, *la sensul, aparent identic*" [9, p. 8]. Totodată, S. Constantinescu admite „că între cele două valori mai există, pe lângă raportul de simultaneitate, şi *un raport de inerenţă*, o valoare interferând, nemijlocit, cu cealaltă, ambele valori condiţionându-se reciproc şi aflându-se într-o *relaţie de incluziune reciprocă*" [9, p. 8].

Pe lângă relaţiile paronimiei cu omonimia şi sinonimia, au fost constate şi anumite interferenţe între paronimie şi antonimie. Astfel, s-a stabilit existenţa unor antonime autentice care sunt, concomitent, şi paronime autentice. În acest sens, sunt concludente antonimele *emergent/imergent*, împrumutate din fr. *émergent/imergent*. Primul termen se referă la radiaţii şi are semnificaţia „care iese dintr-un mediu, după ce l-a străbătut", iar cel de-al doilea termen din acest cuplu paronimic se referă la o rază de lumină şi are

BDD-A25975 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:01 UTC)

sensul „care străbate un mediu oarecare”. Relaţia de antonimie dintre aceşti termeni, care sunt, de altfel, şi paronime autentice, este explicabilă prin faptul că sensul primului termen conţine ideea de „ieşire”, iar sensul celui de-al doilea termen conţine ideea de „pătrundere”. O situaţie similară constatăm şi în cazul substantivelor *emersiune* – „ieşire parţială a unui corp dintr-un lichid” şi *imersiune* – „scufundare parţială sau totală a unui corp într-un lichid”, care sunt simultan şi paronime, şi antonime.

Prin tradiţie, se consideră că numărul paronimelor este de ordinul câtorva sute. În ultimul timp, lingviştii au extins noţiunea de paronimie, astfel încât numărul lor a crescut considerabil, atingând câteva mii de unităţi. Aşadar, studiile concepute în mod tradiţional reduc fenomenul paronimiei la un număr limitat de cuvinte, care diferă din punctul de vedere al planului de expresie printr-un sunet (semn grafic) sau cel mult două sunete (semne grafice). În prezent acest punct de vedere, formulat cu ani în urmă, a fost reconsiderat, aşa cum această opinie a ajuns să fie în contradicţie cu realitatea lingvistică şi, ca urmare, sunt incluse în clasa paronimelor şi cuvintele diferenţiate prin trei sau mai multe sunete (sau semne grafice). Comp. *aberant – aberativ, abnegare – abnegaţie, accept – accepţie, acces – accesiune, acrobaţie – acrobatică* etc. În cazul când diferenţa dintre paronime se reduce la cel mult două sunete (sau semne grafice) paronimele sunt numite a b s o l u t e, iar când diferenţa constă din trei sau mai multe sunete (sau semne grafice) paronimele sunt numite r e l a t i v e.

Prin urmare, paronimia este o relaţie existentă între două sau mai multe unităţi de vocabular care au forme şi sensuri aparent identice. Tocmai formele şi sensurile aparent identice sunt cauzele reale care generează aceste confuzii de interpretare a acestor unităţi. Din aceste considerente, când vine vorba de interpretarea paronimiei, trebuie să avem în vedere că eventualele confuzii se produc simultan atât la nivelul formei (în acest caz vorbim despre cvasiomonimie), cât şi la nivel semantic (în cazul dat atestăm prezenţa unei pseudosinonimii). În opinia lui S. Constantinescu, „*pseudosinonimia* este, într-adevăr, un argument fundamental prin care se motivează apariţia nejustificată a atracţiilor paronimice” [9, p. 10].

Paronimia (inclusiv paronimele) nu provoacă probleme deosebite pentru lexicografie, ci ţine, mai ales, de cultivarea limbii, iar atunci când vine vorba despre elaborarea unui dicţionar de paronime sau despre necesitatea unor astfel de dicţionare, constatăm că acestea sunt cu adevărat instrumente utile în vederea excluderii unor eventuale confuzii formale şi semantice între unităţi lexicale distincte.

În fine, ţinem să facem încă o concretizare. În opinia noastră, paralexia şi paronimia sunt fenomene cu totul deosebite şi, prin urmare, acestea nu trebuie confundate, aşa cum se întâmplă de cele mai multe ori. Paralexia presupune numai o asemănare formală *parţială* între două sau mai multe unităţi lexicale, în timp ce paronimia este o relaţie existentă între două sau mai multe unităţi de vocabular care au forme şi sensuri aparent identice, din care considerente fenomenul paronimiei, individualizat prin coincidenţe simultane în planul expresiei şi în cel al conţinutului, necesită a fi denumit *parasemolexie*, iar unităţile concrete de manifestare a acestui fenomen urmează să fie denumite *parasemolexe*. Prin urmare, toate cuvintele care au numai apropieri formale, fără a avea şi asemănări semantice (a se compara: *atlas – atlaz*), fac parte din *paralexe*, iar cele care au comunitate formală şi semantică sunt *parasemolexe* (a se compara *familial – familiar*).

BDD-A25975 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:01 UTC)

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Бережан С., *Семантическая эквивалентностъ лексических единиц*. – Кишинёв, 1973.

2. Corlăteanu N., *Limba moldovenească literară contemporană. Vol. I. Lexicologia*. – Chişinău, 1969; ed. a II-a, 1982.

3. Mătcaş N., Tăriţă Z., Iavorschi I., *Limba moldovenească literară contemporană*. – Chişinău, 1986.

4. Grevisse M., *Prėcis de grammaire française*. – Paris, 1969.

5. Mătcaş N., Tăriţă Z., Iavorschi I., *Op. cit*.

6. Grevisse M., *Op. cit*.

7. Melniciuc I., *Prefaţa // Mic dicţionar de paronime*. – Chişinău, 1979.

8. Şerban S., *Cuvânt înainte* (*Invitaţie la dezbatere*) // Constantinescu S. *Dificultăţi semantice. Paronime şi grupuri lexicale cu aspect paronimic*. – Bucureşti, 1994.

9. Constantinescu S., *Introducere* // Constantinescu S. *Dificultăţi semantice. Paronime şi grupuri lexicale cu aspect paronimic*. – Bucureşti, 1994.

BDD-A25975 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:01 UTC)